

ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

***Анотація.** У статті розкриваються особливості ефективної підготовки вчителя до освіти дорослих у Великій Британії. Окреслено змістові характеристики програм оцінювання готовності вчителів до навчання дорослих. Висвітлено методи визначення потреб дорослих у процесі навчання.*

***Ключові слова:** підготовка вчителя для дорослих, програми оцінювання, індивідуальне оцінювання, потреби дорослих.*

***Аннотація.** В статье рассматриваются особенности эффективной подготовки учителя в системе образования взрослых в Великобритании; представлены программы оценивания готовности учителей для обучения взрослых, а также методы определения потребностей взрослых в процессе обучения.*

***Ключевые слова:** подготовка учителя для взрослых, программы оценивания, индивидуальное оценивание, потребности взрослых.*

***Annotation:** The article deals with the peculiarities of training teachers of adult education in Great Britain. The focus is laid on the characteristic features of evaluating programmes of preparing to teach adults. It describes the methods of identifying needs of adult learners.*

***Key words:** training teachers of adults, evaluating programmes, self-evaluation, adult needs.*

Інтеграція України в Європейське співтовариство, реформування освітньої системи в умовах постіндустріального суспільства актуалізують проблему неперервної освіти. Звертання до європейського досвіду щодо використання освітніх стандартів для визначення ефективної професійної підготовки вчителя до освіти дорослих є корисним для українських педагогів на сучасному етапі розвитку національної системи освіти.

За кордоном ведеться активний пошук нових форм, розробляються і впроваджуються нові моделі навчання дорослих, і як наслідок, створюються нові освітні програми підготовки вчителів для дорослих. Однією з таких країн є

Велика Британія, яка володіє самобутньою системою професійної підготовки вчителів, зокрема, філологів, що реалізується у вищих навчальних закладах, коледжах і мовних центрах освіти.

Вивченню особливостей ефективної професійної підготовки вчителя до освіти дорослих у Великій Британії присвячені наукові дослідження А. Гревелз, К. Гріффін, Р. Грос, Дж. Дейнз, Е. Еш, Дж. Конвей, С. Нуре, У. М. Ріверз. Аналізу цієї проблеми присвячено чимало праць вітчизняних дослідників. Проблему ефективної підготовки вчителя до освіти дорослих у країнах світу розглядали В. Базуріна, В. Давидова, О. Жижко, І. Зель, О. Семенов.

На нашу думку, на особливу увагу заслуговує досвід Великої Британії щодо використання програм оцінювання готовності вчителів-філологів до навчання дорослих. Адже саме у цій країні реалізується варіативний підхід до професійної підготовки вчителів-філологів, що передбачає: довгострокові та короткострокові курси; повну професійно-педагогічну освіту (бакалавр, магістратура); післядипломну освіту.

Метою статті є дослідження вищезазначених програм, оскільки їх застосування є важливою складовою підготовки вчителя до навчання дорослих.

Можна стверджувати, що у Великій Британії викладачі дорослих, професійна діяльність яких пов'язана з системою неперервної освіти, максимально орієнтовані на особистісний розвиток, самовдосконалення у процесі постійної практичної діяльності, головною метою якої є створення ефективних та стимулюючих умов для навчання, що забезпечується високим рівнем викладання, сприяє успішному навчанню слухачів.

Згідно навчальних програм британських університетів, одним із компонентів підготовки викладачів до навчання дорослих є надання об'єктивної оцінки навчальному курсу, програмам та діяльності самого викладача.

Більш поширеним щодо здійснення такого оцінювання є підхід англійського педагога А. Гревелз (Ann Gravells), яка запропонувала здійснювати моніторинг підготовчого процесу (training cycle) шляхом визначення потреб дорослих слухачів, планування, проектування, викладання, оцінювання студентів та діяльності викладачів. Погоджуємося з думкою дослідниці, що оцінювання допомагає вчителю проаналізувати свою роботу та шляхи її вдосконалення у майбутньому, визначити проблемні аспекти організації процесу навчання з метою їх ефективного вирішення у майбутньому [4, с. 92].

У навчальних планах підготовки викладачів до навчання дорослих в університетах Великої Британії розрізняють дві програми готовності вчителів-філологів до навчання дорослих:

1. Оцінювання окремих складових професійної готовності вчителя до навчання дорослих.
2. Індивідуального оцінювання загальної готовності вчителя до роботи з дорослими.

До програм першої групи відносяться програма оцінювання процесу планування і підготовки навчального процесу та програма оцінювання вміння вчителя організувати роботу в групах. Детальний розгляд цих програм дозволить дійти висновку щодо їх значущості у процесі підготовки вчителів-філологів до навчання дорослих.

Окрім оцінювання практичної роботи викладача і слухачів, важливими складовими професійної підготовки вчителя дорослих є оцінювання планування і підготовки до реалізації навчального процесу, що передбачає вміння вчителя: а) визначати потреби дорослих слухачів; б) застосовувати ефективні методи і засоби навчання; в) здійснювати контроль і оцінку навчальної діяльності дорослих слухачів [2, с. 118].

Зарубіжні вчені виокремлюють кілька основних методів визначення потреб дорослих та отримання відповідної інформації: загальний огляд

(surveys), вибірковий огляд (sample surveys), анкетування (questionnaires), інтерв'ю (interview), застосування шкали ставлення (attitude scales), тести на визначення розумових здібностей (intelligence tests), знань з мови (language tests), аналіз роботи (job analysis), аналіз змісту (content analysis), статистичний аналіз (statistical analysis), визначення цілей (fixing of objectives) [7]. Кожен метод має відповідне тлумачення, підлягає класифікації, структуруванню та характеризується відповідним застосуванням.

Окрім основних методів отримання інформації зарубіжні вчені [4] пропонують для викладачів дорослих допоміжні шляхи визначення потреб дорослих слухачів, а саме викладач може:

- консультування з досвідченими викладачами, щодо визначення засобів, які застосовувалися в групах відповідного рівня;
- відвідання зібрань майбутніх слухачів з метою виявлення рівня їх очікувань від вивчення курсу та діяльності викладача;
- презентація дорослим слухачам попереднього варіанту робочої програми для врахування коментарів та пропозицій щодо додаткових тем;
- з'ясування у попередніх слухачів, що пройшли курс навчання, про їх враження (наприклад, що є корисним, важливим, цікавим).

Таким чином, з'ясувавши потреби дорослих слухачів курсу, викладач уточнює відповідні цілі та завдання з урахуванням очікуваного кінцевого результату.

Програма оцінювання вміння вчителя дорослих слухачів організувати роботу в групах складалася вченими протягом багатьох років наукової роботи з метою виявлення умов ефективної діяльності фасилітатора [3, с. 52] . Таким чином було виокремлено п'ять умінь вчителя організувати роботу в групах дорослих слухачів [5]:

1. Гнучкість – уміння змінювати, вносити корективи у навчальні завдання до і в процесі виконання.

2. Ефективна адаптація, що передбачає врахування змін у структурі навчання, швидкості виконання завдань, взаємодії між учасниками, наявність інтересу; індивідуальних або групових потреб, здійснення контролю за виконанням.

3. Творчість – уміння вносити зміни у завдання відповідно до індивідуальних особливостей учасників і мети завдання.

4. Швидка реакція – здатність швидко реагувати й координувати рівень напруги (суворо-лояльно; швидко-повільно; внутрішній-зовнішній контроль).

5. Оптимізм – уміння належним чином сприймати різні обставини у процесі виконання завдання.

Окрім того, під час виконання групового завдання можуть виникати ситуації напруги, елементи якої можна представити за рейтинговою шкалою:

- структура: міра суворості або гнучкості у презентації матеріалу чи завдання (дуже суворо – суворо-нейтрально – м'яко (у разі необхідності) – поблажливо);

- темп: швидкість виконання завдання (дуже швидко – швидко-нейтрально – повільно – дуже повільно);

- взаємодія: ставлення членів групи один до одного (міцна згуртованість – співпраця за згодою – нейтральна – конкурентність - ворожість);

- акцент: важливість позитивного ходу виконання завдання чи суттєвого результату.

- інтерес: потреби групи чи індивідуальні потреби (найбільша увага до індивідуальних потреб – інтерес до індивідуальних потреб – нейтральний інтерес до потреб всієї групи – найбільший акцент на потребах групи).

- контроль: керування діяльністю слухачів (максимально внутрішній – внутрішній – зовнішній – максимально зовнішній) [8, с. 65].

Оптимальне виконання будь-якого завдання за всіма елементами залежить від таких факторів, як кількість учасників і спектр їхньої діяльності, структура і мета завдання.

Секрет ефективної роботи в групі полягає у тому, щоб надати напруженню "прозорості", тобто знайти баланс (компромісне рішення).

Першим кроком до знаходження балансу діяльності є уникнення двох крайнощів (1 і 5 позиції шкали рейтингу). Окрім того учитель може використовувати різноманітні тактичні кроки з метою збільшення кожного з елементів напруги. До таких можна віднести наступні.

Звуження структури: детальне пояснення правил будь-якої діяльності; акцентування уваги на їх суворому дотриманні; забезпечення кожного учасника зразком правил; часте звертання до відповідного алгоритму.

Послаблення структури: усвідомлення збентеження учасників на початку; запевнення їх у довільному дотриманні цих правил; поступова презентація правил; пояснення і звертання до них у разі необхідності.

Прискорення темпу: організація виконання завдання; встановлення середнього ліміту часу.

Уповільнення темпу: визначення мінімального обмеження часу на виконання завдання. Якщо слухач або команда завершує вправу раніше вказаного часу, викладач наполягає на перевірці; пояснює правила контролю якості виконання, звертаючи увагу на невраховані недоліки виконання завдання.

Створення ситуації успіху: застосовується система балів для заохочення успішного виконання, проголошення і порівняння кількості балів кожного з учасників окремо або команд; нагородження команди переможця заохочувальним призом.

Посилення співпраці і взаємодії: зменшення напруги між усіма учасниками групи в ситуації змагання один з одним; застосування вибіркового аналізу для визначення переможців, наприклад, за швидкість, якість, продуктивність, творчий підхід, інноваційність тощо.

Урахування важливості самого процесу виконання: створення сприятливих психолого-педагогічних умов з метою отримання задоволення від навчання,

застосовуючи елементи бонуси. Час від часу вчитель зупиняє хід роботи та здійснює перевірку. Учасники можуть запропонувати свої ідеї для стимулювання ще більшого інтересу.

Збільшення акценту на результативності: застосування системи балів для оцінювання виконаного завдання; обговорення отриманих результатів з членами групи.

Актуалізація індивідуальних потреб: за умови наявності різного рівня знань і умінь – комплектація груп з приблизно однаковим рівнем; спонукання пасивних слухачів до активної участі, забезпечення їх додатковою інформацією та можливостями.

Задоволення потреб групи: виявлення найбільш впливових слухачів, створення умов для виконання різних соціальних ролей, наприклад, керівника – підлеглого у процесі підрахунку балів, запису нотатків; надання групі можливості час від часу перевіряти рівень задоволеності.

Посилення зовнішнього контролю: залучення членів групи для здійснення зовнішнього контролю і розпоряджень.

Посилення внутрішнього контролю: тлумачення вчителем своєї ролі як фасилітатора (помічника), а не як лідера та експерта; виявлення інтересу обговорення зі слухачами їх навчальних бажань.

Оскільки програма зі встановлення балансу між всіма елементами напруги має дещо ілюстративний характер, доцільно використовувати додаткові тактики для забезпечення ефективної роботи вчителя дорослих. Розглянемо модель ефективної допомоги вчителя до, під час і після виконання групового завдання [6, с. 79].

Крок 1. Визначення своїх переваг. Елемент гнучкості в роботі вчителя передбачає усвідомлення своїх переваг і утримання їх під контролем, з огляду на їх часте неспівпадання з потребами і можливостями групи.

Крок 2. Визначення переваг групи. Перш ніж планувати завдання, учителю необхідно зібрати інформацію про ймовірні переваги слухачів відповідно до

основних елементів напруги. Найкращою стратегією отримання інформації є інтерв'ю з членами групи.

Крок 3. Структурування або перевірка завдання з урахуванням переваг членів групи. При складанні нового завдання вчитель повинен застосувати інформацію щодо переваг групи; послідовно опрацьовувати алгоритм та правила виконання завдання з визначенням можливих елементів напруги.

Крок 4. Хід виконання завдання. Учитель повинен надати інструкції; не хвилюватися вносити додаткові корективи в разі необхідності; представити на огляд усе завдання повністю та визначити очікуваний результат його виконання.

Крок 5. Спонтанно вносити зміни. Під час виконання членами групи завдання, учитель повинен стежити за дотриманням оптимального рівня напруги. Однак у разі необхідності реагувати миттєво, застосовуючи всі можливі зміни для збалансування оптимального рівня.

Крок 6. Складання резюме. Після виконання завдання вчитель проводить підсумковий огляд за участю всіх слухачів, щоб з'ясувати усвідомлення різних рівнів напруги (наприклад, "Коли ви відчували, що завдання було занадто стислим?", "Коли ви відчували, що вчитель переривав вас дуже часто?"). Учитель має зробити висновки і наступного разу взяти до уваги зауваження слухачів.

До програм другої групи належать програми оцінювання загальної готовності вчителя до роботи з дорослими на основі визначення наявності і рівня розвитку особистісних якостей. Прикладом такого типу програм є програма за Сьюзен М.Нурре (Susan M.Nurre). Автор виокремлює кілька основних умінь, необхідних для забезпечення ефективної діяльності вчителя (фасілітатора), що визначають його загальну готовність до роботи з дорослими, а також досягнення ним мети шляхом створення атмосфери співпраці зі слухачами. До таких можна віднести уміння: бути відповідальним (Be Proactive), цілеспрямованим (Begin With The End In Mind), визначати головне (Put First Things First), досягати успіху (Think Win/Win), вислухати до повного

розкриття висловленої думки (Seek First to Understand), синергетичність (Synergize). Розглянемо зазначені уміння більш детально [5].

Фасилітатор відповідає за планування і проведення заняття; визначає кількість необхідних вправ і час на їх проведення; планує декілька нестандартних завдань для спонукання до активного творчого мислення. За умови, коли група не готова виконати те чи інше завдання, запланований хід заняття порушується, внаслідок чого мета не досягається. У такому випадку гнучкість і варіативність набувають особливого значення з огляду на необхідність вносити зміни залежно від обставин, не відхиляючись від визначеної мети заняття.

На кожне заняття мають бути сформульовані цілі та завдання, які вчитель проголошує на початку заняття, акцентуючи увагу слухачів протягом усього терміну навчання.

Учитель повинен правильно розрахувати свої сили і час. Доктор Ковей (Dr.Covey) визначає управління часом у площинах важливості й терміновості. Такі виміри часу можна використовувати при проведенні заняття для визначення часу на вивчення матеріалу і його засвоєння з повагою до часу слухачів. На його думку, у першу чергу варто звертати увагу на важливе й термінове. Якщо не викладено важливий матеріал, це може затримати хід заняття і поставлена мета не буде досягнута. Важливо також не залишати поза увагою важливий, але не терміновий для конкретного заняття матеріал, який можна опрацьовувати поступово. Учитель повинен продумати такі завдання та способи їх виконання, щоб кожен мав можливість досягти успіху. Вчитель повинен уміти вислухати до повного розуміння сутності думки слухачів. Окрім того, від учителя вимагається концентрація уваги на створенні ситуації успіху-виграшу й досягненні інноваційних рішень в складних нелінійних процесах навчання [1].

Особливо важливим як для вчителя, так і для слухача є уміння вислухати до повного розкриття висловленої думки. Таким чином, вчитель, як

фасилітатор, повинен звертати увагу на зміст, манеру та побудову (структуру) висловлювання. Спонування вчителем уточнити, повторити у відповідь, відтворити сказане допомагає доповідачу і решті слухачів бути у постійній взаємодії. У такому випадку дорослі слухачі відчувають справжню увагу та розуміння з боку вчителя, це стимулює їх бути більш щирими й активними.

Синергетичність стимулює навчальну групу застосовувати творчі здібності, спілкуватися творчо, навчатися, осягаючи істину й можуть продукувати кращі рішення разом, ніж кожен окремо [1].

Останнє у переліку вмінь є більш особистим, і передбачає здатність до самовідтворення (Renewal). Уміння підтримати та зберегти самого себе стимулює викладача знаходити час на збереження позитивного емоційного стану. Через високий рівень напруженості професійної діяльності організація робочого і вільного часу, яка враховує чотири виміри самовідтворення (фізичного, ментального, духовного та емоційного), допомагає вчителю уникнути стану хронічної перевтоми, підтримувати попередні набуті шість умінь та ефективно виконувати свою роботу (бути ефективним фасилітатором).

Отже, процес індивідуального оцінювання викладача та окремих складових навчального процесу є дуже важливим для удосконалення умінь планування і підготовки навчання, виявлення особливостей навчальної групи, потреб дорослих у колективній діяльності, для уникнення проблемних ситуацій, що забезпечує подальший професійний розвиток вчителя.

Таким чином, розгляд окресленої проблеми дозволяє дійти висновку про наявність позитивного досвіду оцінювання готовності вчителів-філологів до навчання дорослих у системі неперервної освіти Великої Британії.

Подальшими перспективами розробки даної проблеми може бути: обґрунтування основних концептуальних ідей розвитку системи освіти дорослих, дослідження змісту підготовки вчителів у системі неперервної освіти різних країн, визначення ефективних форм, методів, прийомів і засобів навчання дорослих.

Література

1. *Conway, J.* Multiple Identities of an Adult Educator : A Learning Journal Story [Електронний ресурс] / J. Conway // The Final Frontier. SCUTREA 29th Annual Conference, edited by B. Merrill. Standing Conference on University Teaching and Research in the Education of Adults, 1999. – Режим доступу :
<http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/000000983.htm>.
2. *Daines John.* Adult Learning. Adult Teaching. Third Edition / Daines John, Daines Carolyn and Graham Brian. – Welsh Academic Press, Cardiff, 2002. – 136 p.
3. *Easton, Peter A.* Sharpening our tools: Improving evaluation in adult and nonformal education / Peter A. Easton. – Hamburg : UNESCO Inst. For education : Germ. found. For intern. development. – № 4. – 1997. – XII. – 323 p.
4. *Gravells Ann.* Preparing to Teach in the Lifelong Learning Sector / Ann Gravells. – [3 edition]. – Learning Matters Ltd, 2008. – 120 p.
5. *Nurre M Susan* The habits of an effective facilitator [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.thefaciliator.com/htdocs/articles2.html>
6. *Ollin R. and Tucker J.* Assessor and Verifier Handbook : A practical guide to units A 1, A 2 & VI / Ollin R. and Tucker J. – [3rd revised edition]. – London : Kogan Page, 2004. – 147 p.
7. *Richterich, R.* Identifying the needs of adults learning a foreign language / R. Richterich, J. L. Chancerel // Prep. for the Council of Europe be Rene Richterich and Jean-Louis Chancerel. – Oxford etc. : Pergamon press, 1980. – IX. – 103 p.
8. *Success in English Teaching* / [by Paul Davies, Eric Pearse] // Oxford Handbooks for Language Teachers. – Oxford University Press, 2002. – 114 p.